

EGEMENLİĞİN YENİDEN ÖLÇEKLENDİRİLMESİ GİRİŞİMİ OLARAK AB

Erdem DENK*

Avrupa Birliği tartışmalarında harcıâlem bir şekilde en sık dile getirilen “siyasi” argüman, Birliğin sınırları, gümrükleri, vatandaşlığı ve hatta egemenliği aşındırdığı ve son tahlilde ulus-devleti ortadan kaldıracığı yönündedir. Lehte olanlar bir anlamda ceberut ulus-devlete karşı olumlamak, aleyhte olanlarsa egemenliğin elden gittiği uyarısında bulunmak için varmaktadır bu hükme. Oysa çok temel bir nokta göz ardı edilmektedir. Bütünleşme sürecinde sınır mefhumu değil mevcut sınırlar, gümrük mefhumu değil mevcut gümrükler, vatandaşlık mefhumu değil mevcut vatandaşlıklar, para mefhumu değil mevcut paralar ve nihayet devlet değil mevcut (ulus) devletlerdir tartışma ve revizyon konusu olan. AB, supranasyonal karakteri nedeniyle ve sayesinde, egemenliği/devleti tedricen zayıflatarak sonlandırma değil mevcut *egemenlikleri/devletleri* tedricen eriterek *tek bir* (federal ya da konfederal) egemenlik (“devlet”) alanıyla ikame etme sürecidir. AB, yeniden ölçeklendirilmekte olan egemenliğin ağırlık merkezine yerleşerek egemenliğin alametifarikası olan temel işlev, araç, kurum ve hatta sembolleri tedricen kendisinin kılmaya yönelmiş bütüncül bir bütünleştirme denemesidir.

İster imparatorluk şeklinde olsun isterse de ulus-devlet, şimdiye kadar bu türden “merkezileştirme” hareketlerinin neredeyse kural olarak savaş yoluyla ve dolayısıyla birden yapılmış, ulaşılan statüko da galiplerle mağluplar ve/veya üçüncü taraflar arasında imzalanan bir antlaşmayla sabitlenmiştir. Her durumda kesin olansa, klasik tanımla şiddet, müsadere ve yargı tekeline içerecek şekilde ortak bir aidiyet duygusuna sahip olan/olacak ya da kılınan/kılınacak insanların yaşadığı sınırları belirli bir ülkede güvenliği,

* Doç. Dr., AÜ SBF Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi.

ekonomik düzeni ve gündelik hayatın birörnek ilke ve kurallar çerçevesinde yürümesini sağlayacak bağımsız ve egemen bir üst otoritenin tesis edilmesidir. Özellikle “modern devlet”in üstüne bina edildiği bu anlayış, 20. yüzyıla gelindiğinde ulus-devlet olarak karşımıza çıkmaktadır. AB’nin temel farkıysa, bu kez barış zamanında ve yoluyla egemenliğin bir üst birime (de) zamana yayılmış şekilde devredilmesi denemesi olmasıdır. Öyle ki, mevcut ulus-devletler statükoyu revize edecek bütünleşme antlaşmalarına hem de egemen eşitler olarak kendi istekleriyle taraf olmaktadır. Burada kritik olan, egemenliğin paylaşılması ya da ortak kullanılması sürecinin iki temel tarafı olan devletler ile AB arasındaki egemenlik/yetki dağılımı kompozisyonunun zamanla alacağı biçimdir. Açmak gerekirse, devletlerden doğru başladığı gibi devletlerin oybirliğiyle aldıkları kararlar çerçevesinde yürütülen bütünleşme sürecinin ana trendi, zamanla artan sayıda temel konuda oyçokluğuna geçilmesinin de gösterdiği gibi, kritik pek çok egemenlik işlevinin gittikçe AB tarafından üstlenilmesi ve gerçekleştirilmesi yönündedir. Nitekim hedeflendiği gibi uzun vadede sonuç tam anlamıyla alınacak mıdır bilinmez ancak başlangıçta sektörel düzeyde atılan adımların *spill-over* yoluyla hukuksal ve ekonomik bütünleşmeyi derinleştirdiği, bunun da öngörüldüğü gibi zamanla toplumsal ve siyasal bütünleşmeyi gündeme getirdiği açıktır. Hatta her ne kadar Brexit’in düşündürdüğü ve tartıştığı sorunlu boyutları olsa da, ileride dönüleceği gibi, süreç yeni bir ivme kazandığını dahi gösterircesine bir şekilde ilerlemektedir. Sırasında göçmen karşıtı halklara, Avrokrat karşıtı bürokratlara, uluslararası sermaye karşıtı ulusal sermayedara vs. rağmen ve çoğunlukla da iki adım ileri bir adım geri atarak da olsa. AB, adeta kendisine yol ve can veren çeşitli katmanların kimi çekince, itiraz ve hatta muhalefetine rağmen kendi dinamiği kendinden menkul bir bütünleşme projesi izlenimi vermektedir. Öyle ki, durakla(tıl)sa da pek durmayan, karşı olanlara dışarıda kalma ve dolayısıyla dışlanma ihtimalini göze alması gerektiği hatırlatılan bir bütünleşme dinamiği söz konusudur.

Bu bütünleşme sürecinin hem öznesi hem de nesnesi olan Avrupa, uluslararası sistemde azalan görece öneme rağmen göz ardı edilemezliğini sadece modernitenin hala en muteber sosyo-ekonomik-politik-ideolojik norm-modeli olduğu iddiasına değil kıtanın dünya haritasındaki konumuna da borçludur. Zira Çin, Asya-Pasifik ya da BRICS gibi yeni ya da potansiyel küresel aktörlerin reel karşılığının ne olacağı henüz net değildir. Özellikle 2008 kriziyle birlikte küreselleşme süreci ve fikri ciddi bir yara alsa ve devlete dönüş tartışmaları yapılsa da, bütünleşmede gelinen aşama düşünüldüğünde ne küresel ne de yerel (ulus-devlet) olan AB’nin, “bölgesel bir devlet” nüvesi olarak kendine has avantajları vardır.

Bu noktayı açmadan önce ve açmak için, bütünleşme sürecinin başlangıçlarına kısaca bakmak yerinde olacaktır.

Avrupa Birliği'nin hikâyesini ulus-üstü bütünleşme fikrinin cisimleşmesini sağlayan en önemli isimlerden olan Jean Monnet'nin İkinci Dünya Savaşı sırasında "sürgündeki Fransa Hükümeti" üyesi olarak 5 Ağustos 1943'te yaptığı şu açıklama kadar iyi ifade eden bir cümle bulmak zordur:

"Halklarına refah ve sosyal kalkınma sağlayamayacak kadar küçük olan Avrupa devletleri bir federasyona dönüşmeli. Ulusal egemenlik temelinde devam edersek Avrupa'da barış olmayacaktır."

AB Komisyonu'nun Jean Monnet'yi anarken¹ özellikle vurguladığı bu sözlerin burada dikkat çekilecek ilk özelliği, kahramanının konumudur. İki dünya savaşı arası dönemin en önemli uluslararası ekonomist teknokratlarından olan ve Polonya'dan Romanya'ya, Çin'den ABD'ye devletlerin ekonomi politikalarını yeniden yapılandırma projelerinde görev yapan Monnet, daha sonra Fransa'da devlet planlama teşkilatını yönetecektir. Fransa devletinin yapısını halkın güvenliğini, refahını ve mutluluğunu sağlayacak şekilde planlama durumunda olan, bir başka ifadeyle Fransız egemenliğini bir anlamda pekiştirecek işler yapması beklenen Monnet, bürokrati olduğu kendi devletinin egemenliğine açıkça karşıdır. Devletin kendisinden beklenenleri (daha) iyi yapabilmesinin ancak uzun vadede ortadan kalkması ya da en azından zayıflaması durumunda mümkün olacağını önermektedir.² Zaten mimarı olduğu planın Dışişleri Bakanı Schuman tarafından ilan edilerek hayata geçirilmesiyle kurulacak AKÇT'nin karar organı Yüksek Otorite'nin de ilk başkanı olacaktır. Kariyeri de düşünüldüğünde uluslararası (liberal) piyasa dinamiklerinin gittiği istikamete uygun bir siyasa gütmeye anlamına gelen bu sürecin hem de Fransa gibi ulusal egemenlik vurgusunun güçlü olduğu bir ülkede dile getirilebilmesinin çeşitli iç ve dış nedenleri olsa gerektir.

Kuşkusuz bu anlamda akla en başta özellikle Almanya'yla bitmeyen savaşların getirdiği yılgınlık kadar bu gerginliğin nedenlerinin savaşlarla

¹ Bkz. <https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/jean_monnet_en.pdf> (erişim tarihi 13 Haziran 2018)

² Aslında "özel hayatı" da mevcut egemenlerin hukukunu sorgulamasına neden olacak niteliktedir. Zira "Katolik nikahı" nı bozması mümkün olmayan İtalyan vatandaşı "yasak aşkı" nı 1934'te Sovyet vatandaşı yaparak Moskova'da evlenen Monnet, 45 yıl sonra 1974'te "yasal koca" nın ölmesiyle Avrupa'da kıyılacak nikahlarının beşinci yılında ölecektir.

ortadan kalkmayacağı düşüncesinin yaygınlık kazanması gelmektedir. “Avrupa’nın ortası”ndaki savaş, sadece taraflardan biri diğerine galebe çalamadığı için değil kıtanın dünya politikasındaki yeri nedeniyle böyle bir mutlak zaferin kabul görmeyeceğın de anlaşılması nedeniyle çözüm değildir. Zira ister Napolyon Savaşları’nda olduğu gibi Fransa, isterse de Birinci ve özellikle de İkinci Dünya Savaşları’nda olduğu gibi Almanya Avrupa’yı (ve hatta ötesini) “bütünleştirmek” istesin, sadece yöntemin yıkıcı olması nedeniyle değil hedefin de küresel güç dengelerini derinden etkilemesi nedeniyle bu mümkün olmamıştır. Savaş alanındaki mutlak zaferden ziyade ilgili başlıca uluslararası aktörlerin de ikna edilmesi gerekmektedir. Hele uluslararası sistemde başat aktörler merkezli bölünme ve rekabet “kurumsallaşmış” iken. Aslında ABD ile SSCB’nin ekonomik, askeri ve ideolojik merkezler olduğu Soğuk Savaş bir yandan safını belirleme ve taraf olma zorunluluğu getirmektedir. Öte yandan özellikle sağlanan ekonomik yardımlarla birlikte açılan caydırıcı NATO güvenlik şemsiyesi de sadece olası savaşlardan değil askeri harcamalardan da uzak bir “refah ve barış adası” yaratmaya ziyadesiyle uygundur. Tabii uzun vadedeki toplumsal ve özellikle de siyasal bütünleşme hedefi düşünüldüğünde, böylesi hedeflerin en önemli boyutu olan kendi güvenliğini kendi sağlama yeteneğinden uzaklaşma riski göze alınmak kaydıyla.

Aslında kıta/bölge “iç” politikası da bu uluslararası (dış) etkene benzemektedir. “Avrupa”, en azından Karolenj İmparatorluğu-Kutsal Roma (Habsburg) İmparatorluğu dönemleri itibariyle tüm feodal bölünmüşlüklere rağmen gevşek de olsa siyasal, ekonomik, toplumsal, dini-kültürel, dini vb. açılardan bir bütün teşkil etmiştir. Ancak 15. yüzyıldan itibaren birbirleriyle kıta içinde ve dışında alan kapma yarışına girerek merkezi devletlere bölünen Avrupa’da egemenlik belirleyici olacak, merkantilist ekonomi politikaları güden mutlak krallıklar kadar bu koruma zırhının gerisinde palazlanan sermaye merkezli olacak şekilde inşa edilecek ulus-devletler de bağımsızlıkları konusunda son derece hassas hale gelecektir. Her bir ulusal alanın “izolasyonist” politik dinamikleri o kadar ön plandadır ki, Napolyon’un “Avrupa İmparatorluğu fikri” *hep birlikte* engellenecektir. Ancak bu işbirliğinin sosyo-ekonomik alanda oluşan “hep birliktelik” ile doğrudan ilgisi vardır. Şöyle ki, 19. yüzyılda şekillenen endüstriyel kapitalizm, merkantilizmin en azından Avrupa’da terk edilmesini ve ulus-devletler arası işbölümüne dayalı bir işbirliğine gidilmesini zorlamaktadır. Nitekim Napolyon’un tehdit ettiği düzenin bir anlamda hukuken sabitlenmesi anlamına gelen 1815 Viyana Kongresi’nde amacı Avrupa’da ticari seyrüseferin serbestçe işleyişini düzenlemek olan Ren Komisyonu’nun kurulması dikkat

çekicidir. Bu süreç, mutlak egemenlik döneminin en iyi sömürgecilik yarışında somutlaşan merkantilist, rakip ve hatta hasım politikalarının terk edilmesi ve uluslararası ekonomik liberalizm fikrinin yüzyılın sonuna gelindiğinde kurumsallaşmasıyla sonuçlanacaktır. Sadece kıtayı kat eden nehirlerle değil inşa edilen demiryolu ağlarıyla da birbirlerine eklenen üretim ve tüketim havzaları, pazarı liberalize ettiği gibi/için, ulusal ekonomileri de birbirlerine bağımlı hale getirmektedir. Tüm bunların adı konmamış ama sınırlar-aşan bir sosyo-ekonomik düzenin tohumlarının atılması anlamına geleceği açıktır. Nitekim yıkıcı olduğu için başarısız görüldüğü kadar başarısız olduğu için de yıkıcı görülen iki dünya savaşı, bir ortak düzen tesis edemediği gibi aslında (potansiyel) ortak düzeni de bozmuştur. İhtiyaç, beklenti ve talepleri değişen piyasa dinamiklerinin zamanında bir koruma zırhı ve izolasyon malzemesi olarak gördükleri sınırları ve gümrükleri birer pranga ve yapay ayraç olarak görmeye başladıkları açıktır. Üstelik temel isteği gündelik hayatın düzenli akması olan ve savaşlardan yılan toplumların da potansiyel avantajlarını düşünmeye başladıkları bu yeni önerinin denenmesine itiraz etmesi için pek bir neden yoktur. Özellikle de “fazla milliyetçilik” fikrinin/pratiğinin sonuçları deneyimlenmişken, unutulmak istenen faşizm/Nazi uygulamalarından uzaklaşmanın en iyi yolu liberal özgürlükçü kanalların açılmasıdır.

Ekonomik ve siyasi liberalizm açısından böylesi uygun koşullarda kurulan ve aslında sektör bazında bir pilot uygulama da olan AKÇT'nin kısa sürede başarılı sonuçlar vermesi, gümrüklerden başlayarak tüm ekonominin bütünleştirilmesi sürecini başlatma cesaretini artıracaktır. 1960'ların sonu gelmeden de “Avrupa Toplulukları”nın Avrupa'nın geleceğini şekillendirme adımları daha bir cesaretle atılabilecektir. Öyle ki, üyelerin oybirliğiyle yetki verdiği/devrettiği alanlarda yasamanın çoğunluk oyuyla yapılması yöntemi yerleştikçe, sayısı gittikçe artan temel konuda yasama yapma yetkisi de üye başkentlerinden “AB'nin başkenti”ne doğru kayacaktır. Savaşlar geride kaldıkça ve/veya askeri harcama ve hatta planlama yükü büyük ölçüde NATO'ya yani ABD'ye havale edildikçe artan barışın nimetleri daha fazlası için meşruiyet zemini olacak, böylece bütünleşmenin ekonomik ve hukuksal temellerinin inşası büyük ölçüde sorunsuz tamamlanacaktır. Her ne kadar devredilen yetkiler üye devletlerin egemenliğin ana üssü olması halini çok değiştirmese de, AB'nin gündelik hayatın düzenlenmesinde gittikçe daha fazla rol almaya başladığı da açıktır. Nitekim 1979'da halklar *da* temelleri atılan “ortak ev”in inşasının devamı için gerekli düşünme-konuşma-tartışma sürecinin sembolik parçası haline gelecektir. Her ne kadar çok küçük adımlarla verilen yetkiler Parlamento'yu bitmeyen “demokratik açık” eleştirilerine konu olacak

şekilde hâlâ (ana/tek) yasama haline getirmemiş olsa da, halkın “kendisini doğrudan seçtiği temsilcileri aracılığıyla kendisi için yönetmesi” sembolizmi sağlanacaktır.

Kuşkusuz bu adımın bütünleşmenin büyük ölçüde yukarıdan aşağıya işleyen ilk temel evresinin tamamlanmış olduğu 1970’lerin sonunda atılabilmesinde Soğuk Savaş rüzgârının dinmesi de önemli bir etkidir. “Uluslararası” ortamda yaşanan bu yapısal değişim, hem ABD’nin güvenlik semsiyesine olan ihtiyacı azaltacak hem de güvenlik paradigmasının özgürlükler lehine terk edilmesini kaçınılmaz kılacaktır. Nitekim özellikle Berlin Duvarı’nın yıkılması sembolizminin getirdiği siyasi ve ekonomik liberalizm ortamında ortak pazarın büyük ölçüde tesis edilmesinin de etkisiyle sadece ekonomi-merkezli olmaktan çıkarak “siyasallaşan” AB, Maastricht ile yeni bir evreye geçebilecektir. Hem de dönüp ekonomik bütünleşmede çok kritik bir adım daha atma ve egemenliğin yeniden ölçeklendirilmesi açısından büyük önem taşıyan parasal bütünleşmeyi başlatma cesareti verecek şekilde.

Öte yandan, genişlemeyi de hesaba katan bütünleşmenin hızlandığı süreçte tüm dünyada devlet-toplum ilişkisi de önemli bir dönüşümden geçmeye başlayacaktır. Şöyle ki, 1980’lerle kurumsallaşacak neoliberal anlayış, aslında modern ulus-devlet anlayışında köklü bir değişiklik anlamına gelmektedir. Ulus-devletin ekonomik ve sosyal hayatın temel kurucu, düzenleyici, koruyucu ve karar-verici aktörü olması anlayışı yerini devletin minimize edilmesine bırakmaktadır. Küreselleşme hem yeni (esnek) üretim ve çalışma modelleri getirmekte, hem de endüstrinin yerini hızla hizmet sektörüne bırakmasına neden olmaktadır. Bu yeni uluslararası liberalizm ile AB bütünleşmesinin mevcut devletlerin etki ve yetkisini tırpanlama hedefinde ortaklaştığı söylenebilir. Üye olanlarda daha yavaş, komünizmden liberalizme geçmek isteyen adaylarda daha hızlı olacak şekilde. Nitekim yeni ve daha geniş bir çalışma, yaşam, eğitim ve hatta seyahat/turizm alanı ve imkânı sunan AB, özellikle de “küreselleşme sürecine ayak uyduran” kozmopolitan kesimlerden ciddi destek görecektir. Zaten “Avrupalılık” kimliği temelinde bir “Avrupa vatandaşlığı” arayışı da bu dönemde başlayacaktır.

Bununla birlikte, neo-liberalleşen devletlerin (kısmen bir AB kararı da olarak) sağlamaktan vazgeçtiği temel sosyal hakların AB tarafından tam anlamıyla ikame edildiğini söylemek pek kolay değildir. Buysa, özellikle sosyal haklarını yitiren geleneksel katmanların piyasayla karşı karşıya kalmasına neden olacaktır. Üstelik küreselleşmeyle el ele giden Avrupa piyasası dinamiklerinin merkezinde yer alan ve sınır tanımayan sermaye, işgücünün de daha ucuzunu istemektedir. Sermayenin küreselleşme sürecinde artan daha ucuz işgücünün

olduğu yerlere gitme ya da daha ucuz işgücünü ayağına getirme opsiyonu Doğu Bloku'nun üyelik sürecinde daha da çeşitlenecektir. Öte yandan içeride azalan sosyal harcamalar nedeniyle statülerini korumaya çalışan kesimler, gelirlerini, iş güvencelerini ve hatta “huzurlarını” da kaybetmeye başladıkça nedenini tam bilinemedikleri için hedefi de net olmayan bir tepki biriktirmeye başlayacaktır. Nitekim 11 Eylül saldırılarının sunduğu sembolizmle birlikte “uyumsuz” ve hatta “tehditkâr” Müslümanlar özelinde tüm göçmenlere yönelen tepki, 2004 genişlemesiyle daha da pekişecektir. İş imkânlarının azalması da (“çünkü onlar daha ucuza çalışıyor”), sosyal hakların aşınması da (“çünkü onlara gidiyor”), yaşanan şiddet olaylarıyla savaşlar da (“çünkü onlar yapıyor”), ulus aidiyetinin zayıflaması da (“çünkü onlar bozuyor”) göçmenlere bağlanacaktır. İronik olansa, geride kalmakta olan sosyo-ekonomik statükonun parçası olanlar ya da geçmişin özlemini duyanlar gittikçe daha fazla “Euroseptic” olurken bütünleşmenin sunduğu sosyo-ekonomik-kültürel-eğitsel ve hatta politik avantajlardan yararlanan kesimlerin daha fazla “AB’ci” olmasıdır. “Post-komünist yeni üyeler”de de görülen bu durum, bütünleşmenin bir şekilde sürmesini savunan sosyo-ekonomik kesimlerle durması ve hatta sonlandırılması gerektiğini düşünenler arasında AB ve hatta daha sonra Ukrayna örneğinde görüleceği üzere olası ortaklar çapında bir yarılmanın işaretlerini vermeye başlayacaktır.

Bu ortamı etkileyen ve biriken tartışmaların bir anlamda afişe olmasını sağlayan belki de asıl dinamikse, 2008 küresel finansal krizi olacaktır. “Neoliberalizmin ilk krizi”, sosyal olmaktan çıkan devletle onu bu anlamda tam olarak ikame etmeyen ve hatta etmek istemeyen AB'nin çeşitli açılardan çeşitli şekillerde yeniden değerlendirilmesine neden olacaktır.

İlk başta hemen vurgulamak gerekir ki, krizin merkez üssü olan finans piyasalarının ilk tepkisinin bayraktarlığını yaptıkları liberalizme ters düşer şekilde (ya da tam da liberalizmin doğasına uygun şekilde) devleti yardıma çağırması, önemli bir gerçeği ortaya çıkaracaktır. Yardıma gelebilecek olan ve nihayetinde de gelen “devlet”, AB olacaktır. Kuşkusuz 2010'da ilan edilen Avrupa Finansal İstikrar Fonu (*European Financial Stability Facility-EFSF*) ile “mali bütünleşme” yönünde adımlar atılmaya başlamasında ortak para birimine sahip olmanın, dolayısıyla ortak bir ekonomik alan olmanın önemli bir etkisi vardır. Ancak IMF destekli kurtarma paketlerinden kemer sıkma politikalarına kadar bir dizi alanda asıl karar ve borç verici hali perçinlenen AB, bir anlamda krizi fırsata çevirecektir. Kamu harcamaları, vergi ve bütçe konularında üyelerin nihai karar verme yetkisinin gözetici denetçisi ve hatta bir anlamda ortağı olacak, böylece egemenliğin en önemli alametifarikalarından olan bütçe ve vergi gibi konularda *da* kendisini üst otorite kılabilen değişikliklerin ilk adımlarını

atacaktır. Böylece üye-AB egemenlik/yetki paylaşımı kompozisyonda AB lehine önemli bir değişiklik daha uç verecektir.

Egemen(lik)ler düzeyinde yaşanan bu dönüşümün aslında halklar düzeyinde de ilginç bir karşılığı olacaktır. Etki ve önemlerini kaybetmelerini karar alma süreçlerinden uzaklaştırılmalarına ve dolayısıyla AB'ye bağlayanların sesi daha fazla duyulur olmaya başlayacaktır. Öyle ki, 2000'lerin hemen başında Hollanda (*Pim Fortuyn*) ve Avusturya (Haider) örneklerinde olduğu gibi siyaseten mahkûm edilen ve dışlanan "yabancı/göçmen karşıtı" akımlar 2010'larda yaygınlaşmakla ve oylarını epeyce artırmakla kalmayacak, kendilerini reddeden anaakım partilerin kimi argümanlarını sahiplenmesiyle normalleştirileceklerdir de.

Burada kritik olan, kendileri değilse de fikirleri kısmen ve yumuşatılarak iktidara taşınan radikal akımların benimsediği "Avrupalı" ve "Avrupalı" tutumdur. Şöyle ki, Wilders, Le Pen ve Farage gibi "halk hareketleri", bir yandan kendi ulusları temelinde yükselirken bunu bir yandan da *Avrupalılık* vurgusuyla yapacaktır. Sosyo-ekonomik-politik birçok açıdan bütünleşen AB içinde ve çapında ortak sınırlardan kaynaklanan ve bir şekilde *ortak* hukuka konu olan *ortak bir soruna* münferit çözümlerin mümkün olmadığı zımnî kabulünü gösteren bu durum, "Avrupa" fikrinin muhalifleri açısından da bir şekilde benimsenmekte olduğunu göstermektedir bir anlamda. Nitekim herkesi "Avrupa değerleri"ne sahip çıkmaya çağıran bu türden aşırı-sağ oluşumlar, "tüm Avrupa'yı tehdit eden" göç konusuna ortak çözüm bulmak için Avrupa Parlamentosu'nda ortak hareket etmeye başlayacaktır. "AB'yi içten yıkmak" isteyen bileşenleri de olan bu ortaklığın başka bir ortak hedefinin uzaklaşılma (Avrupa) karar alma süreçlerine etki etme olması da önemlidir. Tüm bunlar AB'nin ortak bir siyasi platform ve mücadele alanı olma durumunun *Euroseptic*lerle AB karşıtları açısından da bir şekilde benimsendiğine ve yeniden üretildiğine işarettir. Dolayısıyla, 1990'larda hız kazanan, Habermas örneğinde olduğu gibi teorize edilmeye çalışılsa da "AB'ciler" açısından bile çok yol alındığı söylenemeyecek "Avrupalılık" fikrinin sağlamlasının tersinden yapılmakta olduğunu önermek dahi mümkündür. "Avrupalı olmayan, ekmeğimizi ve kültürümüzü *bölen* yabancılar, Müslümanlar ve göçmenler" yaklaşımı, Avrupa kimliğinin "ortak öteki" üzerinden (*de*) temellendirilmesinin yolunu açmışa benzemektedir. Ki bu da aslında tipik bir egemenlik inşası biçimidir.

İstikameti ve sonuçları konusunda konuşmak için erkense de, AB karşıtlarıyla *Euroseptic*lerin bütünleşme sürecinin en temel eksikliklerinden olan "vatandaşlık bilinci"nin oluşmasına kendilerine has gerekçelerle sunmakta

olduğu bu “katkı”nın AB’nin göçe vermekte olduğu kurumsal yanıtla bir kesişim noktası olduğuyorsa açıktır. Şöyle ki, yine ortak göç sorunu nedeniyle Frontex de 2015’te Sınır ve Sahil Güvenlik Ajansı’na (*EBCGA*) dönüştürülecektir. Her alanda olduğu gibi tedrici bir süreç olacağı için henüz tam anlamıyla somutlaşmamışsa da, *EBCGA* ile her üyenin ortak alanın menfaatine ortak ilkeler çerçevesinde sınır denetimi yapması (*Frontex*) anlayışından ortak alanın ortak kurallar çerçevesinde ortak kurumlar eliyle korunmasına giden sürecin ilk taşlarının döşendiği rahatlıkla söylenebilir. Kaldı ki, kimi üyelerin “iç sınırlar”daki pasaport kontrolü uygulamalarının neden olduğu itirazların da gösterdiği gibi, bir kere serbestliğe alışan geçişken katmanların “dış sınırlar”da ortak polisiye kontrole sıcak bakması kuvvetle muhtemeldir. Dolayısıyla hem sosyo-ekonomik tabanların hem de AB kurumlarının bu yöndeki fikri hazırlığının somut planların yapılmasını kolaylaştırılacağı açıktır.

Zaten Brexit kararının hemen ardından olası kopuş spekülasyonlarının ancak yeni bir ivmeyle bertaraf edilebileceği düşüncesinden hareketle girilen arayışlar da bu anlamda dikkat çekicidir. Ağustos 2016’da Almanya-Fransa-İtalya arasında yapılan Garibaldi buluşması da hemen akabindeki (İngilteresiz) Bratislava Zirvesi de bu yönde önemli ipuçları vermektedir. “Ortak sorun olan göç”e karşı ortak (sahil) güvenlik tedbirlerinin görüşülmesi bağlamında bir “AB ordusu kurma” fikrinin AB kulislerinde dillendirilmeye başlaması önemlidir. Maastricht’ten bu yana yavaş da olsa kotarılmakta olan ortak savunma politikalarının ne yönde şekilleneceğini kestirmek kuşkusuz pek kolay değildir. Kısa ve orta vadede bir “NATO’suzlaşma”dan bahsetmekse neredeyse imkânsızdır. Ancak arkası gelmese de bir kere duyurulan Trump Yönetimi’nin bu yöndeki tavsiyeleri de hatırlandığında, AB’nin “kendi güvenliğini sağlama” konusunu daha ciddi şekilde düşünmeyi düşünme konumuna gelmesi çok da uzak bir ihtimal değildir. Hele zor da olsa bu yöndeki her adımın bütünleşmeyi yeni bir evreye taşıyacağı ve bunun da üyelerle egemenlik paylaşımını AB lehine iyice değiştireceği açıkken.

Öte yandan, Brexit vesilesiyle meşruiyetinin ve geleceğinin sorgulanmasından endişe eden AB’nin mevcut haliyle kimi sorunlarla karşı karşıya kaldığı da bilinmektedir. Bunun başında da İskoçya ve Katalonya referandumlarında “kendi değerleriyle pek uyuşmadığı” itirazlarına yol açacak şekilde aldığı statükocu tutum gelmektedir.

Özellikle alt-bölge Katalonya’daki ayrılıkçıların çoğunlukla “Avrupalı” da olması, aksi yöndeki kimi açıklamalara rağmen ayrılığın üyelikten tümünden çıkmak anlamına geleceği yönündeki kurumsal tutumu nedeniyle üst-bölge

niteliğindeki AB'yi de tartışma konusu yapmıştır. Öte yandan, yerelliği hem ademi merkezîyetçi anlayışı hem de egemenliğini devralmak istediği ulus-devletlerin etki ve yetkisi zayıflatmak için destekleyen AB'nin son kertede devletler eliyle kurulduğu ve işlediği gerçeği de böylece ortaya çıkmıştır. Devamı gelebilecek ayrılmaların parçalanma duygusu yaratma ihtimali de düşünüldüğünde, Avrupa bütünleşmesinin ancak ayrılmaları caydırıp bütünlüğü ve bütünleştiriciliği destekleyerek devam ettirilebileceği görüşünün ağırlık kazandığı söylenebilir.

Bu “iç” tartışmalar bir yana, aslında bir türlü ortaklaştırılmayan “dış politika” konularında da yeni ve farklı arayışların emareleri görülmektedir. Fransa ve özellikle de Almanya'da bir yandan kimi konularda ABD'yle kısmen de olsa farklılaşan, Rusya, Çin vb. ülkelerle ise yaklaşan politika seçeneklerinin denenmesi tartışmaları söz konusudur. Bu tür küresel ekonomi-politik arayışların bir bütün olarak AB'yi yeni bir küresel konuma mı sürükleyeceğini yoksa herkesin kendi başının çaresine bakma opsiyonuna sahip olması anlamına mı geleceğini kestirmek zordur. Ancak arayışların tekil çıkarılardan ziyade Avrupa'nın çıkarının en iyi nasıl gerçekleştirileceğini bulma gerekçesine atıfla açıklanması da önemli bir göstergedir. Sosyo-ekonomik-politik bütünleşmede gelinen aşamada AB çapında tam bir ortaklık sağlanamasa da üyelerin kendi bağımsız dış politikalarını izlemesinin artık neredeyse imkânsız olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Kısacası, sektörel düzeyde atılan adımların ekonomik ve hukuksal alana, bunlarınsa toplumsal ve siyasal alana *spill-over* etkisiyle yayılmasıyla ilerleyen bütünleşmenin temel egemenlik alanlarının önemli bir kısmına rengini verdiği ve hatta bu durumu bir metastaz olarak tanımlamanın da mümkün olduğu söylenebilir. Öyle ki, devletlerin kurduğu üst-otoriteden üst-otoritenin koruduğu devletlere doğru bir geçiş dahi söz konusudur. Ancak, egemenlik pek çok temel alanda yeniden ölçeklendirilmiş olsa da, başta ortak aidiyet (vatandaşlık) ve güvenlik (polis ve ordu) olmak üzere kimi kurucu alanlarda bir egemenlik yoğunlaşmasından/merkezileşmesinden bahsetmek (henüz) pek mümkün değildir. Hatta bu ve ötesi alanlarda bir bütünleşmenin mümkün olup olmadığı dahi tartışmalıdır. Dahası, bütünleşme yavaş da olsa ilerleyecekse de en azından bunun tüm AB çapında mı söz konusu ya da mümkün olacağı da ayrı bir tartışma konusudur. Nitekim 2017 Beyaz Kitap'ta sıralanan beş olası senaryo açısından bakıldığında, AB'nin aynen devam etme kadar farklı bütünleşme halkalarından oluşan bir yapıya dönüşme ihtimalinin de en olası tercihler olarak dillendirildiği ve işaretlendiği görülmektedir. Buysa, merkez ülkelerin bir anlamda uzun vadede federalleşecek şekilde daha da

bütünleşeceği, Polonya ve Macaristan gibi ayrılmış, İngiltere gibi ayrılmış ve hatta Türkiye gibi üye olması zor adayların da gevşek (uzun vadede konfederatif?) şekilde kapsanacağı bir modeli akla getirmektedir.

Kuşkusuz supranasyonel bir bütünleşme süreci olan AB'nin devlet analogisi üzerinden değerlendirilmesi ciddi handikaplar içermektedir. Ancak yazının başladığı noktaya dönerek bitirmek gerekirse, uzun vadede üyesi egemen ulus-devletleri bir şekilde ikame etme hedefine ulaşip ulaşamayacağı tartışmalı olan AB'nin sosyo-ekonomik-politik alanlarını önemli ölçüde bütünleştirdiği devletlere üst-eşlik etmede başarılı olduğu söylenebilir. Afrika'da olduğu gibi küreselleşmeye koşut bölgesel/kıtasal bütünleşmelere ilham kaynağı da olan AB başarısız olsa da, bütünleştirmek istediği devletler de artık klasik egemenlik alanlarıyla tanımlanır olmaktan büyük ölçüde çıkmıştır. Sosyo-ekonomik-politik-kültürel gerçeklikle üyelerin egemenlikleri tam örtüşmemektedir artık. Kuşkusuz ziyadesiyle kuşatıcı ve kapsayıcı olan ulus-devletlerin de ulus aidiyetinin de eriyip kaybolacağını düşünmek pek gerçekçi değildir. Ancak AB bütünleşmesinin daha da derinleşmesi durumunda merkezi homojen bir devletten ziyade imparatorluklarla benzer çok parçalı ve ademi merkezîyetçi bir bütün olma ihtimali daha yüksek olsa gerektir. Zaten bu nedenle olsa gerek AB'nin “aynen devam” seçeneğinin en güçlü alternatifi de dağılma ya da parçalanma değil adı konmamış bir parçalara ayrılma durumudur. Daha bütünleşmişlerin daha da bütünleşeceği (*Mittleuropa*?³), diğerlerininse ya benzerini kendi aralarında kuracağı ya da bütünleşen merkezin çevresinde kümelenmiş halkalar olacağı bir gelecek.

³ Bilindiği üzere Avrupa'da yerleşmekte olan kavimleri bütünleştiren ilk büyük yapı olan Karolenj İmparatorluğu'nu kuran hanedanın Frank kavminin içinden çıktığı yaygın kabul görmektedir. Öyle ki, modern ulus-devletleşme sürecinde hem Almanya hem de Fransa devletleri uluslarının kökenini Franklara dayandırmış ve bu da ikili arasında bir rekabet konusu olmuştur. Avrupa bütünleşmesinin çok uzun vadede tamamlanması durumunda “yapay ayrımlarının ortadan kaldırılması” adına/için Frankların bu kez ortak köken olarak işaretlenmesi ihtimali, fütüristik bir spekülasyon olarak not edilebilir. Tabii ulus özellikle dâhil olmak üzere bütünleş(*tiril*)miş mekânlarda ortak kimliklerin geçmişte genelde böyle inşa edildiğinin bilindiği ve farklılıklardan ziyade ortak noktalara odaklanan “Avrupa tarihi” kitaplarının yazılmasının teşvik edilmeye başladığı bir şimdide.

